
**TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN SERMAYE
BİRİKİMİNE ETKİLERİ
(ATATÜRK DÖNEMİ 1935-1938)**

**THE EFFECTS OF AGRICULTURE CREDIT COOPERATIVES
TO CAPITAL ASSOCIATION (ATATURK 'S PERIOD 1935-1938)**

*Hasan MUTLU**

Özet

Türkiye Cumhuriyetinin Gayri Safı Milli Hasıla bileşenleri incelendiğinde tarımsal üretim özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında çok önemli bir yer tutmuştur. Türkiye Cumhuriyetin kurulduğu dönemde nüfusun yaklaşık %80'i küçük tarımsal üretim çiftlikleri vasıtasıyla geçimlerini sağlamaktaydılar. Çalışmamızda 1935 yılında 2836 sayılı kanunla kurulan Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1935-1938 yılları arasında küçük aile çiftliklerinin sermaye birikimine etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın Giriş bölümünde Osmanlı İmparatorluğu'nda Mithat Paşa'nın kurduğu Memleket Sandıkları ile başlayan tarımsal kredilendirme çalışmalarının ulaştığı nokta ve Türkiye Cumhuriyeti'ne bıraktığı miras özetlemeye çalışılacaktır. Birinci bölümde 1923-1935 yılları arasında yapılan düzenlemeler ve Zirai Kredi Kooperatifleri ile ilgili kısa bir özet yapılacaktır. Çalışmamızın son bölümde ise Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ile yapılan düzenlemeler anlatılacak, uygulamalar ve sonuçları 1938 yılı itibari ile ulaşılan değerler üzerinden bahsi geçen dönem içerisinde Tarım Kredi Kooperatiflerinin Türkiye'de sermaye birikimine etkilerine yönelik çıkarımlar yapılmaya çalışılacaktır.

* Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
hasanmutlu1999@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Kredi, Tarım Kredi Kooperatifi, Ziraî Kredi Kooperatifi, Ziraat Bankası, Sermaye, Çiftçi, Atatürk Dönemi

Jel Kodları: M10, D80

Abstract

When the components of the Gross National Product of the Republic of Turkey are examined, agricultural production has a very important place especially in the first years of the Republic. At the time of the establishment of the Republic of Turkey, approximately 80% of the population were earning their life through small agricultural farms. In our work, the effects of the Agricultural Credit Cooperatives established in 1935 with the Law No. 2836 on the accumulation of capital of small family farms between 1935-1938 will be tried to be revealed.

In the Introduction section of our work, we will try to summarize the point reached by the agricultural credit facility studies that started with the Homeland Funds of Mithat Pasha in the Ottoman Empire and the legacy left to the Republic of Turkey. In the first part, the arrangements made between 1923-1935 and the situation of Agricultural Credit Cooperatives will be briefly explained. In the last part of our work, the regulations made with the Agricultural Credit Cooperatives Law will be explained, applications and results will be tried to make conclusions about the effects of the Agricultural Credit Cooperatives on the capital accumulation in Turkey during the period mentioned above based on the values reached as of 1938.

Key words: Agricultural Credit, Agriculture Credit Cooperative, Agricultural Credit Cooperative, Ziraat Bank, Capital, Farmer, Atatürk Period.

Giriş

Avrupa'da sanayi devriminin gerçekleştiği ve ticaret hacminin hızla arttığı 19'ncü yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu tarım ağırlıklı bir ekonomi ile girmiştir. 1840'ta Osmanlı İmparatorluğu nüfusunun yaklaşık % 80'i kırsal alanda yaşarken, ancak % 20'lik bir nüfus kent diyebileceğimiz nüfusu 10000'i aşan yerleşim merkezlerinde yaşamaktaydı. (Pamuk, 2014, 73) Dolayısıyla kırsal kesimin yarattığı tarımsal ekonomi, hem köylü nüfusun geçimini sağlarken, hem de kentli nüfusun başta İstanbul olmak üzere beslenmesini sağlamaktaydı.

Osmanlı İmparatorluğunun tarım ekonomisini inceleyecek olursak; toprak bolluğu¹, düşük nüfus yoğunluğu², eski teknolojilerin üretimde kullanılması, tarım işgücü ücretlerinin düşük olması, nadas sürelerinin uzunluğu, toprak yoğun faaliyetlerden hayvancılığın yaygınlığı, gübre ve iyi tohum gibi verimliliği arttıracak yöntemlerin kullanılmaması (Güran, 2014, 69 - 76) öne çıkan özellikler olup, bizlere toprak yoğun bir tarım ekonomisinin varlığını göstermektedir. Yine üretimin artmasını engelleyen önemli etkenlerden birisi ise üreticiden pazara nakliye masraflarının yüksekliğidir.

Çoğu zaman nakliye masrafları, üründen elde edilecek kârın büyük bir bölümünü götürecek düzeyde olmuştur. Bu ise halkın geçimini sağlayacağı miktardan fazlasını üretmeyi anlamsız kılmıştır. (Güran, 2014, 77)

Tarımın büyük oranda hava şartlarına bağlı olması, ulaşım imkânlarının yetersiz olması dolayısıyla; (Güran, 2014, 83)³ bir

1) Anadolu'da ekili topraklar toplam alanın %6,7'sini oluştururken bu oran Rumeli'de %8,3'e çıkmaktadır.

2) Rumeli'de Nüfus yoğunluğu 23,5 kişi/km² (23,0-28,8 kişi/km² arasında değişmekte), Anadolu'da ise 11,0 kişi/km²'dir (2,4-42,9 kişi/km² arasında değişmekte).

3) 19.yy.lın sonlarında İngiltere'de her 100 km²'ye 10,8 km, Fransa'da ise 7,6 km demiryolu varken bu oran Osmanlı İmparatorluğunda 0,3-0,6 km arasında değişmekteydi.

bölgede bolluk ve ucuz fiyatlar yaşanırken, diğer bölgede kıtlık ve pahalılık yaşanmaktadır. (Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış , 1938, 105) Dolayısıyla ağırlıkla küçük aile çiftlikleri şeklinde örgütlenen kırsal kesim toprağı işlemek istememekte, para kazanamadığı için gerekli üretim sermayesini bütçesinden ayıramamaktadır.

Bu dönem Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik, sosyal ve siyasal alanda modernleşme çalışmalarının yoğun olduğu bir devre olup; 19 yy.lın ortalarında dünyada ve Osmanlı İmparatorluğunda küçük sermayeli tarım çiftliklerinin ekonomiye ve üretime kazandırılması maksadıyla kredi kooperatiflerinin ilk nüveleri görülmeye başlamıştır.

Tarımsal kredi kooperatiflerinin ilk örnekleri; eş zamanlı olarak Almanya’da Raiffeisen tarafından 1864 yılında İkraz Sandıkları Birliği kurulması, Osmanlı İmparatorluğunda ise aynı yıllarda, Mithat Paşa tarafından 1863 yılında bugün Sırbistan’ın Bulgaristan sınırı yakınında kalan Pirot kasabasında Memleket Sandıkları’nın kurulması ile görülmüştür. Raiffeisen daha uzun vadeli kredi vermeyi ve giriş aidatı almayı öngörürken, Mithat Paşa ise devlete ait arazilerin imece usulü ile işlenerek sermaye oluşturulmasını ve kısa vadeli borç verilmesini öngörmüştür. (Mülayim, 1975, 36 - 46) Bu yönde gelişen uygulama ise Tarım Kredi Kooperatiflerinden kısa vadeli üretim kredisi verilmesinin Türk tarihindeki ilk örneği olacaktır.

Mithat Paşa; köylerdeki imece âdetinden faydalanarak, devlete ait boş arazilerde, hafta tatillerinde, imece yoluyla, çiftçilerce tarım yapılarak ürün yetiştirilmesini ve yetiştirilen ürünün kasaba pazarında, belirlenen heyet marifetiyle satışından elde edilecek paralarla bir sandık kurula bilineceğini ve bu paranın köylüye üretim kredisi olarak verilmesi suretiyle köylünün tefecilerin elinden kurtulabileceğini düşünmüştür. (Hazar, 1970, 232)

Daha sonra Memleket Sandıklarına sürekli gelir sağlamak maksadıyla Aşar vergisine %1 ilave yapılarak Memleket Sandıkları, Menafi Sandıklarına dönüştürülmüştür. (Güran, 2014, 180 - 181) Verilen kredilerin geri alınamaması, sandıkların memlekete dağılmış olmaları, sürekli kontrol altında tutulamamaları gibi sebeplerle ıslah

edilemedikleri için Menafi Sandıkları yerine ziraat alanındaki kredilerin merkezi olarak kontrol edilmesi maksadı ile 15 Ağustos 1888 tarihinde Ziraat Bankası kurulmuştur. (Ataşağın, 1939, 21)

Bankanın küçük köylü üreticilerden sağladığı kredi kaynaklarından yararlanan, daha çok şehirli ve kasabalı zengin toprak sahipleri olmuştur. (Güran, 2014, 182 - 190)

Bu sayede tarımsal kredi kooperatifçiliğinin ilk örneği olarak sayabileceğimiz memleket sandıkları ile başlayan önce menafi sandıklarına dönüşmüş sonrasında ise Ziraat Bankasının kurulması ile sonuçlanmıştır.

Bu süre zarfında kısmi bir başarı sağlanarak göreceli bir sermaye birikimine ulaşılarak, Türkiye Cumhuriyet'ine devrolan Ziraat Bankası ortaya çıkmış olmakla beraber, zirai kooperatifçilik hareketinin ülke çapında güçlenmesinde ise sandıkların devlet denetimine geçmesiyle beraber başarılı olunamadığı söylenebilir.

1923-1935 YILLARI ARASINDA ZİRAİ KREDİ'NİN GELİŞİMİ

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber tarımsal kredilendirme ve Kooperatifçilik hareketleri bir süre duraksamıştır. Mustafa Kemal Atatürk bir yandan Anadolu'yu işgal eden kuvvetlerle askeri alanda mücadele ederken bir yandan da yeni kuracağı devletin sağlam temeller üzerine oturması çeşitli çalışmalar yapmakta ve yaptırmaktaydı. Bunun bir örneğini de kooperatifçilik ve tarımsal kredi hareketinde de görebiliriz.

Yaklaşık meclis açıldıktan beş ay sonra İcra Vekilleri Heyeti Başkanı ve Büyük Millet Meclisi Başkanı olarak Mustafa Kemal imzasıyla 77 maddeden oluşan Kooperatif Şirketler Kanunu Tasarısı (Mülayim, 2006, 21) ile 1922 yılında İktisat Vekili Mahmut Esat BOZKURT'un üzerinde çalıştığı "Türkiye Köy Bankaları Kanun tasarısı (Erçin, 2006, 47 - 50) daha Milli Mücadele döneminde bu konuda atılmaya çalışılan ama sonuçlanmayan girişimlere örnek olarak sayılabilir. Dolayısıyla

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemleri gerek kooperatifçilik, gerekse tarımsal kredi kooperatiflerinin gelişimde bir duraksama dönemi olarak kabul edilebilir.

1923-1929 İtibari Zirai Birlikleri:

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresine birçok sektörden temsilcilerin katılımı sağlanmış olup, bu kongrede tarım sektörü için iki önemli karar alınmıştır, bunlar Aşar vergisinin kaldırılması ve kredi olanaklarının artırılmasıdır. (Alpay, 2017, 17 - 32)

Çiftçinin ve küçük üreticinin desteklenmesi maksadıyla 1923 yılında İstihsal, Alım ve Satım Ortaklık (Kooperatif) nizamnamesi çıkarılmıştır.

Bu nizamname ile getirilen en önemli yenilik ise kooperatiflere avans adı altında kredi verme imkânı sağlanması idi. (Ataşağın, 1940, 2 - 3, Erçin, 2006, 73 - 74)

1924 yılına gelindiğinde, 498 sayılı İtibari Zirai Birlikler Kanunu çıkarılarak; ortakların şahsi ve müşterek kefaletine göre hem kredi kooperatifleri gibi kredi verebilecek, hem de tarım satış kooperatifleri gibi çalışabilecek kooperatiflerin kurulması amaçlanıyordu. (Mülayim, 1975, 48)

Alım, satım ve kredi gibi birbirinden farklı ve uzmanlık gerektiren pek çok işi bir arada yapmaya çalışan, (Ataşağın, 1940, 8 - 9, Kocabaş, 2010, 112)⁴ İtibari Zirai Birlikleri istenen başarıyı sağlayamamıştır.

1929-1936 Zirai Kredi Kooperatifleri:

Dünyada Büyük Buhran diye bilinen ekonomik krizin yaşandığı bir dönemde, 1929 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarımsal üretimi arttırmak ve küçük çiftçiyi yüksek faizden korumak için Zirai Kredi Kooperatiflerinin

4) Ataşağın, age, s.12'de mevzuatın kafi olduğunu, realize edilebilecek hükümler içerdiğini belirterek, "Eğer Ziraat Bankası ve alakadar bütün idare amirleri kafi derecede alaka gösterip muayyen bir plan dahilinde hareket ederek Birliklerin vücuda gelmesine enerji ile çalışmış olsalardı 1929 kanunundan evvel memlekette yüzlerce İtibari Zirai Birliklerin vücuda getirilmesi kolaylıkla mümkün olurdu." demektedir.

kurulmasını düzenleyen 1470 sayılı kanunu çıkarmıştır.

Bu kanunun çıkarılmasındaki ana maksat; tarımın sanayiye ham madde sağlayacak bir durumda olması nedeniyle, tarımsal üretimin arttırılması (Kocabaş, 2010, 119) ve arttırılarak bu üretim sayesinde Gayri Safi Milli Hasıla’da artış sağlamaktır.

Bu kapsamda kurulan Zirai Kredi Kooperatifleri ülke çapında hızla yaygınlaşarak, büyük bir sayısal gelişme göstermiştir.

Zirai Kredi Kooperatiflerinin gelişimi Tablo-1’de gösterilmiştir.

GTablo-1’de görüleceği üzere yaklaşık altı yılda önemli bir yol kat edilerek, ortak başına 111 lira sermaye taahhüt edildiğini ve yaklaşık 57 lira tahsil edilen sermaye bulunduğunu görüyoruz.

Ayrıca ortak başına 49 lira seviyesinde mevduat toplanmıştır. 1935 yılında ortak başına yaklaşık 273 lira seviyesinde kredi verildiğini görmekteyiz.

Fakat tablo ‘da en çok dikkat çeken husus karın 1931 yılının yaklaşık üçte birine düşmüş olmasıdır.

Bu husus bize Zirai Kredi Kooperatiflerinin iyi yönetilemediği ve problemlili sahalarının olduğunu ve sitemin revize edilmesi gerektiği hususunu bizlere göstermektedir.

Ortaklar tarafından alınan kredi borçlarının ödenme oranları 1932 yılında % 39, 1933 yılında % 37, (Karınca, Sayı 7, İlk Kanun 1934, 1 - 2) 1934 yılında % 40,8’de kalmıştır.

Buradan da anlaşılacağı üzere zirai kredi kooperatifleri kar etmeyen ve eski kredilerin / borçların devredildiği, çiftçinin üretim için ihtiyaç duyduğu krediyi / sermayeyi yeterince karşılayamayan kurumlar haline gelmiş ve bir düzeltme ihtiyacı doğmuştur.

Tablo-1⁵

Zirai Kredi Kooperatiflerinin Gelişimi

	1931	1932	1933	1935
Sayı	341	590	653	668
Ortak Sayısı	34.070	52.733	60.583	67.333
Taahhüt Edilen Sermaye	4.463.561	6.266.380	6.888.470	7.470.742
Tahsil Edilen Sermaye	1.719.810	2.521.628	2.999.948	3.828.613
Ortakların Mevduatı	901.172	1.550.506	2.141.741	3.316.850
Ortaklara Verilen Kredi	7.562.768	12.550.731	14.627.556	18.388.721
Genel Kar Durumu	129.855	175.845	71.345	64.549

TARIM KREDİ KOOPERATİFLERİ 1935-1938

Cumhuriyet hükümetleri, Cumhuriyetin kurulmasından itibaren çiftçinin kalkındırılması ve tarımsal gelişmeyi en önemli meselelerden biri olarak görmüştür.

Bu dönemde, topraksız çiftçilerin topraklandırılması, 1931 yılında toplanan Birinci Ziraat Kongresi, ihraç ürünlerinin standardizasyonunun sağlanması ve satış kooperatifleri kurulması, tahıl piyasasına müdahale edilerek çiftçinin fiyat hareketlerine karşı koruması, tarımla ilgili teknik personel yetiştirilmesi, tarımda makine kullanımının arttırılmasının teşvik edilmesi, sulanan arazinin genişletilmesi, tarımsal kredi sorunlarının giderilmesi gibi birçok konuda çalışmalar yapılmıştır. (Tezel, 2015, 445 - 511) Tarımsal kredi sorunlarının giderilerek, çiftçi için gerekli üretim sermayesinin oluşturulması maksadıyla 1929 yılında 1470 sayılı kanunla kurulan Zirai Kredi Kooperatiflerinin istenen verimi sağlayamaması

5) Katancı, Orhan Servet, *Ekonomik Savaşımızda Tarımsal Kalkınma*, Karınca, Sayı 37, Haziran 1937, s.81 - 82

üzerine 1935 yılında 2836 sayılı kanunla Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulmasına yönelik gerekli kanuni düzenlemeler yapılmıştır.

Kanuni Düzenlemeler

Tarım Kredi Kooperatifleri ana mukavelesinin 1 ve 2'nci maddelerine göre bu kooperatifler, ortakların üretimlerini düzeltmek, artırmak ve kıymetlendirmek maksadıyla ucuz üretim kredisi vermek, ortaklarını zararlı kredi ve borçlanma yollarına başvurmaktan alıkoyarak yurt içinde ve yurt dışında ortaklarının rekabet kabiliyetlerini arttırmaktır. (Atasagun, 1940, 52, Karınca, Sayı 27, Ağustos 1936, 7)

Yeni kanunun eskiye göre getirdiği önemli hususlar şu şekilde sıralanabilir;

- Krediler, işçi akdi, tohumluk, fidan, fidelik, gübre, tarımsal malzeme ve vasıtalar ile çift hayvanları satın almak gibi üretim masraflarını karşılamak için verilecektir,

- Gayrimahdud (gayrimahdud / mahdud) ve müteselsil bir mesuliyet ve tesanüt esası uygulanacaktır,

- Ziraatı kendine geçim kaynağı olarak kabul edenler kooperatife ortak olarak girebilir. Kooperatif ortaklarının mahsulleri üzerinde ticaret veya komisyonculuk yapanlar, faizle para veya mal olarak kredi verenler tarım kredi kooperatiflerine ortak olamayacaktır,

- Tarım kredi kooperatiflerinin ortaklarının aynı zaman da bölgelerinde faaliyet gösteren bir satış kooperatifi varsa ona da ortak olması esası getirilmiştir,⁶

- Tarım kredi kooperatifleri en az 30 ortakla kurulabilecektir, (Zirai kredi kooperatifleri, en az 100 hane ve 500 nüfus yaşayan yerleşim birimlerinde, köylerde en az 30 ortak, şehirlerde en az 60 ortakla kurulabilmektedir),

6) Kredi kooperatifleri ile Satış Kooperatiflerinin beraber işlemesi durumunda verilen kredinin doğru yerde kullanılması ve borçların tahsilinin takibinin doğru ve hızlı yapılabileceği kanaati vardır. (Karınca, Sayı 20-25, Haziran 1936, 5 - 8)

- Tarım kredi kooperatifleri en az 1000 lira sermaye taahhüt etmek zorundadır ve bu sermayenin en az dörtte birini peşin ödemelidir,

- Bir ortaklık payı 20 lira olup en fazla 75 pay (eski kanunda 25 pay idi) sahibi olunabilir, payın dörtte biri peşin ödenmeli, geri kalanı 7 yılda (eski kanunda 5 yıl idi) taksitle ödenebilecektir,

- Bankalara verildiği gibi kredi kooperatiflerine de kanuni rehin hakkı getirilerek, ürünün kaçak satılmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır,

- Bir çiftçiye en çok 1.500 lira kredi verilebilmektedir,

- Ziraat Bankasının kredi kooperatifleri üzerindeki denetleme, kontrol yetkileri arttırılmıştır, (kredi hadlerinin onaylanması, idare masraflarını tespiti, idare heyetlerinin bankanın onayına sunulması ve veto hakkı, esas mukavelelerin hazırlanması, borç tecillerinin onaylanması gibi yetkiler verilmiştir)

- Kredi kooperatiflerinin kurulacağı yerler Ziraat Bankasıyla teklif edilip İktisat Bakanlığınca tespit edilecektir,

- 300 liradan fazla nakit para kooperatifin kasasında tutulmayarak, Ziraat Bankasına yatırılacaktır,

- Tarım kredi kooperatiflerine ait ihtiyat sermayesinin kullanılmasında yetki sahibi Ziraat Bankası olacaktır,

- Tarım kredi kooperatifleri Ziraat Bankasından başka bir yerden borç alamayacaktır,

- Yılsonu elde edilen kârın % 50'si yedek akçeye, % 35'i öz kaynak hesabına aktarılacak, % 15'i taahhütlerini yerine getiren ortaklara ödedikleri faiz nispetinde verilecektir,

- Yedek Akçe; verilen kredilerden kesilecek % 1 paydan, kooperatiften normal olmayan şekilde çıkan / çıkarılan ortakların paylarından, yapılan bağışlardan, hükümetçe verilecek kaynaklardan, karın % 50'sinden, ve yedek akçenin kendi gelirlerinden oluşacaktır,

-Öz kaynak hesabı açılarak, karın % 35'i ile imece usulü ile yapılacak üretimlerin gelirleri bu hesaba aktarılacaktır. Bu kaynaktaki para miktarı yükseldikçe kredi faizinin düşürülmesinde bu kaynağın kullanılması planlanmaktadır,

- Şehirlerde 10, köylerde 5 lira olan Duhuliye payları kaldırılmıştır. (T.C.Resmî Gazete 7 Teşrinievvel 1336, 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, Atasağun, 1940, 48 - 57, Karınca, Sayı 18, İkinci Teşrin 1935, 12 - 23, Karınca, Sayı 20 - 25, Haziran 1936, 5 - 8)

Ayrıca bu kanunla 1470 sayılı kanun kaldırılmış, bu kanuna göre kurulmuş kooperatiflerin 6 ay içinde bütün işlemlerini 2836 sayılı kanuna göre düzenlemeleri istenmiştir. Kanuna uyum sağlamayan kooperatifler tasfiye edileceklerdir. Yani 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu ile yeni bir teşkilat kurulmamış olup, 1929 yılında kurulan Zirai Kredi Kooperatiflerinin ıslah ve tadili hedeflenmiştir. (Atasağun, 1940, 57)

Kanunun Uygulanması

2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanununun uygulanmaya başlanması ile 677 Zirai Kredi Kooperatifinden 91'i tasfiye kararı almış, 27 kooperatif ise diğer kooperatiflere iltihak ederek kapatılmıştır. Tasfiye edilen Zirai Kredi Kooperatiflerinden 63 tanesi 50 ve daha az ortak sayısına sahiptir. (Atasağun, 1940, 59) 1936 yılı içerisinde 54 yeni Tarım Kredi Kooperatifi kurulmuştur. (Karınca, Sayı29-30, Ağustos 1936, 30)

Tarım Kredi Kooperatiflerinin kurulmasını destekleyen Mustafa Kemal Atatürk 30 Haziran 1936'da merkezi Tekir Çiftliği olmak üzere 10 köyün dahil olduğu bir Tarım Kredi Kooperatifi kurmak için diğer ortaklarla beraber Ziraat Bankasına Ek-1'de sunulan dilekçesini vermiş ve 13 Temmuz 1936'da, 2836 sayılı kanuna göre kurulan ilk kooperatif Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi olmuştur. Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi'nin 1 Numaralı ortağı ise Mustafa Kemal ATATÜRK'tür. (Karınca, Sayı27, Ağustos 1936, 4 - 5) Karınca Dergisinin 29-30'uncu sayılarında Tekir Tarım Kredi Kooperatifinin ortaklarının resimleri ile ortaklık payları taahhüt listesi yayınlanmıştır. Ek-2'de sunulan bu liste incelendiğinde 36 ortakla kurulan, Tekir Çiftliği Tarım Kredi

Kooperatifine 1 numaralı ortak olarak kaydedilen Kemal ATATÜRK'ün 75 ortaklık payı karşılığı 1500 lira sermaye taahhüdünde bulunduğu, bunun 375 lirasını peşin ödediği görülmektedir. (Karinca, Sayı29 - 30, Ağustos 1936, 16 - 23)

Mustafa Kemal Atatürk kanımızca Tekir Çiftliği Kredi Kooperatifine bizzat ortak olarak halka örnek olmuş, halkın Tarım Kredi kooperatiflerine olan ilgisini arttırmak ve ortak sayısı ve sermaye birikiminde hızlı bir artış sağlayarak, bu sermayenin kullanımı ile ucuz üretim kredisini bir an önce çiftçiyle buluşturmak istemiştir.

Yapılan düzenlemeler sonrasında; zirai kredi kooperatiflerinde 70 liralık bir kredi borcu için, bir ortak 1230 kuruş faiz öderken, yapılan düzenlemelerle tarım kredi kooperatiflerinde aynı miktarda borç için 710 kuruş faiz ödeyecek duruma gelmiştir.

Yani çiftçinin üzerindeki faiz ve masraflardan oluşan yük yaklaşık % 42 oranında azaltılmıştır. Fakat kanımızca burada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus faiz hadleri arasındaki fark azalınca kooperatiflerin gelirinin de azalacak olmasıdır. Bu da ilerleyen dönem de zarar eden kooperatif sayısının artmasına sebep olabilecektir. (Karinca, Sayı 20 - 25, Haziran 1936, 6)

1938 Yılı Sonu İtibari ile Tarım Kredi Kooperatiflerinin Durumunun Değerlendirilmesi

Tarım Kredi Kooperatiflerinin 1938 yılı sonu itibariyle sayısı 586 olup, 3847 köyde teşkilatlanan kooperatifler 114.383 ortağa sahiptirler. 1938 yılsonu umumi bilançosu incelendiğinde 586 kooperatifinin, taahhüt edilen sermayesi 4.061.100 liradır.

2.749.860 lirası tahsil edilen sermaye, 1.456.650 lirası ihtiyat sermayesi, 164.685 lirası ise öz kaynak hesabında olmak üzere toplam 4.371.190 lira sermaye birikimi sağladığı görülmektedir.

Ayrıca 151.392 liralık Demirbaş ile 25.327 liralık gayrimenkul tarım kredi kooperatiflerince temin edilerek kullanılmaya başlanmıştır. Vadeli hesaplarda 1.394.706 lira, vadesiz hesaplarda ise 64.834 lira olmak üzere toplam 1.459.540 lira, Ziraat Bankasında açılan mevduat

hesaplarında bulunmaktadır. (Kooperatifler Müdürlüğü, 1964, 32, Karınca, Sayı 59, Mayıs 1939, 18) Ticaret Vekili Cemil Erçin'in, Ticaret Vekâleti bütçesi nedeniyle Meclis'te yaptığı açıklamadan 1938 yılı itibari ile Türkiye'de ki Tasarruf Mevduat Hesaplarında 108 milyon lira toplandığını öğrenmekteyiz. (Karınca, Sayı 60, Haziran 1939, 1)

Tarım Kredi Kooperatiflerinin sermaye ve öz kaynak hesaplarında biriken miktar tasarruf mevduatlarıyla karşılaştırıldığında yaklaşık %4'si kadardır. Ayrıca aynı yıl Halk Bankasının hazineden aktarılan 1.200.000 lira sermaye ile kurulduğu (Karınca, Sayı 60, Haziran 1939, 2) göz önüne alındığında Halk Bankasının kuruluş sermayesinin 3.5 katından fazla bir sermayenin küçük işletme sahibi çiftçiler tarafından biriktirildiği görülmektedir.

İktisat Vekâletince yapılan ve Türk çiftçisinin istihsal ve geçinme vaziyetini inceleyen ankete göre; en zengin mntıklalarda 500 lirayı bulan Türk çiftçisinin senelik ortalama geliri Türkiye genelinde 90 lirayı geçmemektedir.

Ayrıca çiftçinin şehir ve kasabalarda çalışarak, 20 - 40 lira ilave gelir elde ettiğini varsayarak bu rakama eklersek, çiftçinin ortalama yıllık geliri 120 - 130 liraya ulaşmaktadır. Bundan 20 lira kadar ödeyeceği vergi çıkartılırsa, hane başına düşen yıllık ortalama gelir 100 - 110 liraya tekabül etmektedir. (Karınca, Sayı 61 - 62, Temmuz - Ağustos 1939, 11 - 12) Tarım Kredi Kooperatiflerinde 1938 yılı sonu itibariyle ortak başına biriken varlık ise yaklaşık olarak 38 liraya ulaşmıştır.

Bir Türk çiftçi ailesinin yıllık ortalama gelirinin % 40'ına yakın bir sermayenin, ortak başına Tarım Kredi Kooperatiflerinde biriktirildiğini görüyoruz.

Türk Kooperatifçilik Cemiyeti Genel Sekreteri Cemil TOPÇUBAŞI'nın Ulusal ve Arsıulusal Kooperatif Durumuna Dair Raporuna göre; 1938 yılında kooperatifler 20.814.000 lira kredi vermişlerdir.

Buradan ortak başına verilen ortalama üretim kredisi miktarı hesaplanırsa, bu rakamın 182 lira civarı olduğu görülecektir. 1935 yılı

öncesinde bu miktar 290 lira civarına kadar çıksa da, bahsi geçen dönemde önceki yıllarda birikmiş faiz ve senelerdir ödenmeyerek devreden borçların önemli bir etkisi vardır. (Karınca, Sayı 61 - 62, 15) Ayrıca toplam ortak sayısının yaklaşık iki kat artmasının da, ortak başına düşen kredi miktarının düşmesinde etki etmiş olabileceği değerlendirilmektedir.

Tarım kredi kooperatiflerinin ortak başına üretim için verilen ortalama üretim kredisi miktarı da, bir çiftçi ailesi başına düşen ortalama yıllık gelirin 1,5 katından fazladır.

Ayrıca Türkiye çapında 1938 yılında toplam 250 milyon lira kredi verildiği (Karınca, Sayı 60, Haziran 1939, 1) düşünülürse, Tarım Kredi Kooperatiflerinin Türkiye’de bankalarca verilen toplam kredi miktarının % 8,3’ü kadar krediyi 114 bin ortağına ulaştırarak, ülkedeki küçük sermayeli tarım üreticilerinin desteklenmesinde sağladığı önemli katkının görüleceği kanaatindeyim.

Aynı rapora göre verilen kredilerin tahsil oranı 1935 öncesi % 39’ları geçmezken 1936 yılında % 60, 1937 yılında % 44, 1938 yılında % 50’yi bulmuştur. (Karınca, Sayı 61 - 62, 13) Bunda faizlerin ve masrafların düşürmesinin etkisi yanında Ziraat Bankasının aldığı tedbirler ile Tarım Kredi Kooperatiflerinin daha iyi idare edilmesinin etkisi olduğu değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Cumhuriyet ilk yıllarında, Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomik alandaki en önemli problemlerinden birini kişisel veya küçük işletmeler için yeterli sermaye birikimine sahip olunmaması oluşturmuştur. Bahsi geçen dönemde Gayri Safi Milli Hasılanın yaklaşık yarısını tarımsal üretim oluşturmaktadır.

Bu sebeple bu dönemde çiftçilerin topraklarını işleyebilecek üretim sermayesine sahip olması önem kazanmış olup, bu hususta kurulacak Tarım Kredi Kooperatiflerinin önemli katkılar sağlayacağı düşülerek; Zirai Kredi Kooperatifleri 1935 yılında yapılan bir kanuni düzenleme ile revize edilmiş ve Tarım Kredi Kooperatiflerine dönüştürülmüştür.

Bu tarihten sonra kurulacak kredi kooperatiflerinin yeni kanuna göre işletilmesi istenmiştir.

Mustafa Kemal ATATÜRK'te Tarım Kredi Kooperatifi ortağı olarak halkına örnek olmuştur.

Yaşanan en önemli gelişmelerden bir tanesi; kooperatif sayısında yukarıda bahsettiğimiz gerekçelerle azalma yaşanırken, Tarım Kredi Kooperatiflerinin ortak sayısının 64.549'dan 114.383'e çıkmasıdır.

Bu husus bize halk nezdinde alınan tedbirlerin kabul gördüğünü ve Tarım Kredi Kooperatiflerine olan güvenin arttığını göstermektedir.

1938 yılına gelindiğinde, Türkiye'deki bankaların verdiği toplam kredi miktarının %8'inden fazlasını,

Tarım Kredi Kooperatiflerince 114 bin ortağına üretim kredisi olarak verilmiştir.

Yine bankaların tasarruf mevduatlarında biriken paranın yaklaşık %4,5'i büyüklüğünde bir varlığın sermaye hesaplarında küçük üreticiler tarafından biriktirildiği değerlendirilirse; küçük tarımsal üretim işletmeleri olarak değerlendirebileceğimiz,

Tarım Kredi Kooperatifleri, Türk çiftçisinin sermaye birikimine, çiftçiyi yüksek faizli borçlanma araçlarından uzaklaştırıp ve düşük faizli üretim kredisi vermek suretiyle olumlu katkı sağladığı kanaatine varılmıştır.

KAYNAKÇA

Alpay, Yalın, Alkin Emre, Olaylarla Türkiye Ekonomisi Yirminci Yüzyıl Türkiye Ekonomi Tarihi, Hümanist Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2017

Ataşağın, Yusuf Saim, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası 1888-1939, Kenan Basımevi ve Klışe Fabrikası, İstanbul, 1939

Ataşağın, Yusuf Saim, Türkiye'de Zirai Kredi Kooperatifleri 1929-1939, Kenan Basımevi ve Klışe Fabrikası, İstanbul, 1940

Erçin, Ferhat, Mustafa Kemal ATATÜRK ve Türk Kooperatifçiliği, Derin Yayınları, İstanbul, 2006

Güran, Tevfik, 19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014

Hazar, Nurettin, Kooperatifçilik Tarihi, Ankara, 1970

Kocabaş, Özlem Yıldırım, Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik Düşüncesinin Gelişimi, Libra Yayınları, İstanbul, 2010

Mülayim, Ziya Gökalp, Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975

Mülayim, Ziya Gökalp, Kooperatifçi Atatürk ve Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara, 2006

Pamuk, Şevket, Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014

Tarım Kredi Koop. 1863-1963, T.C. Ziraat Bankası Kooperatifler Müdürlüğü Yayınları No:17, Apa Ofset, İstanbul, 1964

Tezel, Yahya S., Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015

Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış, Birinci Köy Ve Ziraat Kalkınma Kongresi, İstanbul, 1938, s.105.

T.C. Resmi Gazete, 2836 Sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu, 7 Teşrinievvel 1336

Karınca Dergisi:

Sayı 7, İlk Kanun 1934, 1-2

Sayı 18, İkinci Teşrin 1935, 12-23

Sayı 20, 21, 22, 23, 24, 25, Haziran 1936, 5-8

Sayı 27, Ağustos 1936, 4-5, 7

Sayı 29, 30, Ağustos 1936, 16-23, 23-28, 30

Katancı, Orhan Servet, Ekonomik Savaşımızda Tarımsal
Kalkınma, Karınca, Sayı 37, Haziran 1937, 81-82

Sayı 59, Mayıs 1939, 18

Sayı 60, Haziran 1939, 1, 2, 5

Sayı 61, 62, Temmuz, Ağustos 1939, 11, 12, 13, 15

EK-1

Mustafa Kemal Atatürk ve Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi
Ortakları Tarafından Silifke Ziraat Bankası Müdürlüğüne Verilen Kuruluş
Dilekçesi

EK-2

Tekir Çiftliği Tarım Kredi Kooperatifi Ortaklık Paylarını Gösterir
Liste